

Allah (c.c) katında ehliyet sahibi olmayan insanların sorumluluğu yoktur.

1.1. Ehliyetin Şartları

Kişinin ehliyetli ve sorumlu olması için bazı şartları taşıması gerekir. Ehliyetin temel şartı akıldır. Akıl olmadan insanın mükellef olması mümkün değildir. İnsanın muhatap olduğu emir ve yasakları anlaması için akıl gereklidir.

Akli seviyesi yeterli olmayan kişi, mükellef tutulduğu işi yapamaz. Ayrıca aklı olmayan kimsenin sorumluluğu yoktur veya sınırlıdır. Bu kişi, namaz ve oruç gibi dini yükümlülüklerden sorumlu değildir.

1 Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul 1986, 1, 178
2 Bakara suresi, 286. ayet.

İnsanların akli seviyeleri farklı olduğu için aklın objektif ve tutarlı ölçülerle tespit edilmesi gerekir. Buluğ çağı bu ölçülerin başında gelir. Bir de bir kimsenin iyi ve kötüyü, kâr ve zararı birbirinden ayırt edebilme özelliği olan temyiz kudretine sahip olması gerekir. Buluğ çağına girip temyiz gücüne sahip olmak aklın varlığı için bir alamet kabul edilmiştir.

Yukarıda anlatılan ehliyet şartlarını taşıyan bir kimse, dinin ve hukukun emir ve yasaklarına muhatap olur.

YAZALIM

Aşağıdaki boşluklara ehliyet şartlarını yazınız ve kısaca açıklayınız.

Ehliyet şartları	

Ehliyet iki kısma ayrılır:

1. Vücub (hak sahibi olma) ehliyeti: İnsanların bir takım haklara sahip olabilmesi ve onlardan yararlanabilecek durumda olmasıdır. Buna "hak ehliyeti" adı verilir. Böyle bir ehliyete sahip olabilmek için insanın hayatta olması veya sağ doğmuş olması yeterlidir. Anne karnındaki çocuk da sağ doğmak şartıyla bu ehliyeti ve onun sağladığı hakkı elde eder. Örneğin, annesi hâmile iken babası vefat eden çocuk sağ olarak doğduğunda babasının mirasından payını alabilir. Anne karnında eksik olan vücup ehliyeti doğumdan sonra tam hâle gelir ve ölüme kadar devam eder.

Çocuğun vücub ehliyeti anne karnında iken başlar.

2. Edâ (yapma) ehliyeti: İnsanın sahip olduğu hakları kullanabilecek durumda olmasıdır. Bu sebeple buna ***fiil ehliyeti*** adı verilmiştir. Edâ ehliyetine sahip olmak için insanın, temyiz gücüne sahip olmalıdır. **Temyiz**, iyi ile kötüyü, yararlı ile zararlıyı ayırt edebilme gücüne denir. Bu güce sahip olana da ***mümeyyiz*** denir. Temyiz gücü, akıl ve buluğ ile oluşur. Buluğdan önceki temyiz gücü bazı mükellefiyetler ve haklar bakımından eksik sayılır.

- **Temyiz Öncesi Dönem:** Yedi yaşının altında olan çocuklar ile akıl hastaları temyizden yoksun yani **gayri mümeyyiz** kabul edilirler. Bunların vücup ehliyeti tam olsa da edâ ehliyetleri yoktur. Bütün işlemlerinde veli kontrolü ve gözetimi altındadırlar. Bu sebeple de sözlü olarak yapılması gereken tasarruflar konusunda **kısıtlı (mahcûr)** sayılırlar. Bu kısıtlılık durumu, alış-veriş, adak, yemin, bağış gibi işlemlerinin geçersiz olmasına sebep olur. Bu gibi işlemleri

onlar adına velileri yapar. Ancak çarpma, vurma, yakma, yıkma gibi yollarla verdikleri zararlardan malen sorumlu olurlar. Örneğin, altı yaşında bir çocuk başkasına ait bir otomobili yaksa bu zarar onun malından ödenir. Ödemeyi onlar adına velileri yapar.

- **Temyiz Dönemi:** Bu dönem, yedi yaşından buluğ dönemine kadarki dönemi kapsar. Çünkü temyiz gücü, akıl ve buluğ ile oluşur. Bu dönemde bazı mükellefiyetler ve haklar bakımından çocuk eksik sayılır. Örneğin, dokuz yaşındaki bir çocuk tek başına ve sırf kendi iradesiyle ticâret yapamaz. Çünkü yedi yaşından buluğ çağına kadar olan dönem içerisinde bulunan mümeyyiz çocuklar kanuni temsilci de denilen velilerinin kontrolü ve gözetimi altındadırlar. Bunların yaptıkları işlemler üç kısma ayrılır: Başkasına bağış yapma gibi tamamen zararlarına sayılan işlemleri geçersizdir. Bağış kabul etmek gibi tamamen yararlarına olan tasarrufları geçerlidir. Alış-veriş gibi, yarar ve zararlarına olma ihtimali olan işlemler ise velilerinin onayına bağlıdır. Veli onaylarsa geçerli, onaylamazsa geçersizdir. Bu yaştaki kimseler namaz, oruç gibi dinî hükümlerle yükümlü değillerdir. İşledikleri suçlardan ise bedenen değil de malen sorumludurlar.

- **Bulûğ Dönemi:** Dinî emir ve yasaklarla tam anlamıyla sorumlu olabilmek için tam edâ ehliyeti gerekir. Bu da ancak buluğ çağına girdikten sonra olur.

- **Rüşd Dönemi:** Hukuki ehliyete sahip olmak için reşid olmak gerekir. **Rüşd çağı**na ulaşanlar, kendi iradeleri ile hak elde edebildikleri gibi, borç altına da girerler. Aynı zamanda işledikleri bir suçtan dolayı hem bedeni ve hem de mali olarak sorumlu olurlar. Örneğin, bu yaştaki bir kimse kendi iradesiyle bir otomobil satın alabilir, var olan otomobilini satabilir ve otomobiliyle haksız olarak çarpıp hasar verdiği bir başkasına ait otomobilin hasarını tazmin etmekten sorumlu olur.

TARTIŞALIM

On bir yaşında büluğa ermemiş bir çocuk Ramazan ayında herkesin gözü önünde su içerse bu tutumundan dolayı bir müeyyide uygulanmaz. Ancak aynı çocuk attığı taşla bir başkasının evinin camını kırarsa bundan dolayı sorumlu tutulur. Bu iki durumdaki farklılığın sebebi ne olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.